

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

ВАЛУЙСЬКИЙ ІВАН АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 336.143:338.124.4

**ТРАНСФОРМАЦІЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
У КРИЗОВИЙ ПЕРІОД**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Дніпро – 2018

Дисертацією є наукова кваліфікаційна праця на правах рукопису.

Робота виконана у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор економічних наук, доцент
Грабчук Оксана Миколаївна,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри фінансів.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Васильєва Тетяна Анатоліївна,
Сумський державний університет
Міністерства освіти і науки України,
директор Навчально-наукового інституту фінансів,
економіки та менеджменту імені Олега Балацького;

кандидат економічних наук
Пасічний Микола Дмитрович,
Київський національний торговельно-економічний
університет Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри фінансів.

Захист відбудеться «30» січня 2019 р. об 11⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради К 08.051.17 у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара за адресою: 49044, м. Дніпро, пр. Дмитра Яворницького, 35, корпус 5, ауд. 81.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара за адресою: 49050, м. Дніпро, вул. Казакова, 8.

Автореферат розісланий «29» грудня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. М. Кошевий

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний період соціально-економічного розвитку України характеризується найбільш значущими за весь період її існування комплексами ризиків та загроз. За таких складних соціально-політичних умов надзвичайно важливими стають усі аспекти державної діяльності щодо забезпечення подолання негативних зовнішніх і внутрішніх впливів, низхідних тенденцій розвитку економіки. Бюджетна політика є одним із найважливіших компонентів фінансової політики держави, вона визначає довгострокові економічні тренди, ефективність фінансового механізму, фінансову безпеку тощо. Реалізація бюджетної політики становить основу забезпечення головних суспільних потреб і підтримки соціального гомеостазу. Зростання соціального напруження, що є особливо значущим у кризовий період, може бути подолане переважно за рахунок бюджетного фінансування соціальних витрат. Інші бюджетні інструменти суттєво впливають на інституційний базис суспільства, структурне співвідношення розвитку компонентів економіки. Відтак, значущість бюджетної політики у кризовий період розвитку економіки є очевидною. Оскільки під час кризи відбуваються значні трансформації, застосування стандартних інструментів бюджетної політики має інколи суперечливі наслідки, що визначає специфічність її реалізації. Урахування такої специфічності на сучасному етапі розвитку економіки України можливе тільки за умови відповідного наукового обґрунтування реалізації бюджетної політики.

Теоретико-методологічні засади дослідження бюджетної політики сформовані у працях Г. В. Возняка, О. І. Барановського, В. Г. Дем'янишина, А. Х. Ілляшенка, Н. В. Кореня, В. П. Кудряшова, Л. В. Лисяк, І. О. Лютого, В. М. Опаріна, К. В. Павлюк, Д. В. Полозенка, Л. К. Сергієнка, І. Я. Чугунова. Реалізацію бюджетної політики в контексті регулювання соціально-економічного розвитку розглядають А. С. Галузинська, О. Д. Гордей, О. М. Грабчук, І. В. Заїчко, Л. В. Козарезенко, В. І. Любімов, А. А. Максjuta, Ю. Д. Радіонов, Н. Я. Сокровольська. Значно меншою мірою розроблено наукове підґрунтя реалізації бюджетної політики у кризових умовах (Т. П. Богдан, С. Д. Бушуєв, Т. А. Васильєва, І. О. Луніна, М. Д. Пасічний). Водночас у зв'язку із загостренням соціально-економічної кризи в Україні актуальність розвитку теоретичних та методичних засад бюджетної політики в умовах нестабільності стає більш нагальною.

Аналіз наукових праць свідчить, що потребують більш ґрунтовного опрацювання питання специфікації бюджетних ризиків та загроз, які виникають у кризових умовах, теоретико-методичного обґрунтування бюджетної безпеки, методичного забезпечення оцінки спрямованості бюджетної політики та інших, вирішення яких є важливим для ефективності бюджетної політики у кризових умовах.

Необхідність вирішення зазначених проблем, їх актуальність і значущість обумовили вибір теми дисертаційної роботи, її мету, завдання, структуру та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до напрямів наукових досліджень Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара МОН України за темами: «Фінансовий механізм реалізації фінансової політики України» (номер

держреєстрації 0114U006295), у межах якої підтверджено гіпотезу про синергетичний характер самоорганізації бюджетних відносин у період фінансово-економічної кризи; «Фінансовий механізм вирішення глобальних проблем: попередження економічних криз» (номер держреєстрації 0112U000202), де удосконалено теоретико-методологічне обґрунтування управління бюджетним процесом за рахунок розробки системи заходів щодо регулювання рівня невизначеності на всіх його стадіях, а також Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара за темою «Теоретико-методологічні засади регулювання розвитку фінансової системи» (номер держреєстрації 0116U002057), у рамках якої запропоновано методичний підхід до сценарного моделювання бюджетної політики у кризовий період.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо забезпечення трансформації бюджетної політики України у кризовий період.

Для досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено такі завдання:

- виокремити основні складові бюджетної політики й узагальнити концептуальні засади бюджетної політики України у кризовий період;
- розкрити специфіку механізму впливу кризових явищ на бюджетні процеси та виокремити джерела системних небезпек і загроз відповідно до моделей фінансування владних повноважень;
- визначити основні кількісні характеристики бюджетних процесів в Україні та вдосконалити методичний підхід до оцінки спрямованості бюджетної політики;
- удосконалити методичне забезпечення оцінки рівня невизначеності бюджетних процесів в Україні;
- удосконалити зміст концептуальних засад політики забезпечення бюджетної безпеки в контексті розвитку бюджетної політики України у кризовий період;
- визначити умови реалізації політики забезпечення бюджетної безпеки у кризових умовах;
- розробити систему заходів щодо зниження рівня невизначеності бюджетних процесів у кризових умовах;
- розвинути науково-методичні засади оцінки наслідків бюджетної політики з урахуванням умов її реалізації у кризовий період.

Об'єкт дослідження – економічні відносини, що виникають між органами державної влади, місцевого самоврядування та різними економічними агентами при регулюванні бюджетних процесів.

Предметом дослідження є теоретичні аспекти та науково-методичне забезпечення бюджетної політики України у кризовий період.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять фундаментальні положення економічної теорії та теорії фінансів. У роботі відповідно до поставлених завдань використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: абстрагування – для дослідження сутності бюджетної політики; узагальнення – для характеристики механізму впливу кризових явищ на бюджетні процеси, визначення небезпек та загроз за моделями фінансування владних повноважень,

виокремлення специфічних рис бюджетної політики у кризовий період, формулювання основної ідеї політики забезпечення бюджетної безпеки та умов визначення домінуючого аспекту політики забезпечення бюджетної безпеки; аналізу – для визначення джерел небезпек і загроз бюджетній безпеці України, обґрунтування спрямованості бюджетної політики України, селекції шляхів реалізації політики забезпечення бюджетної безпеки залежно від її домінуючого аспекту; системного підходу – для структуризації концептуальних засад бюджетної політики з точки зору системогенезу; синтезу – для формування системи показників спрямованості бюджетної політики, обґрунтування напрямів зниження рівня невизначеності бюджетних процесів в Україні; імовірнісного аналізу – для оцінки рівня невизначеності показників спрямованості бюджетної політики та макроекономічних показників; кореляційно-регресійного аналізу – для аналізу взаємозв'язків між показниками спрямованості бюджетної політики та макроекономічними показниками; R/S-аналізу – для дослідження антиперсистентності показників спрямованості бюджетної політики; сценарного моделювання – для моделювання наслідків реалізації бюджетної політики у кризовий період.

Інформаційною базою дисертації є законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Міністерства фінансів України; нормативні документи, аналітичні огляди, статистичні звіти міністерств і відомств України, інших органів державного та регіонального управління, офіційні дані Державної служби статистики України; звітні дані науково-дослідних організацій і установ, а також результати власних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в такому:

уперше:

– визначено умови реалізації політики забезпечення бюджетної безпеки за окремими її аспектами (стабілізації, адаптації, захисту), які полягають у співвідношенні якісного рівня параметрів бюджетної безпеки і рівня невизначеності бюджетних процесів, ураховують існування деструктивних зовнішніх впливів та обумовлюють вибір інструментів бюджетної політики у кризовий період;

удосконалено:

– теоретичне забезпечення формування бюджетної політики в період кризи на підставі визначення особливостей механізму впливу кризових явищ на бюджетні процеси, виокремлення джерел системних небезпек і загроз за моделями фінансування владних повноважень (диспозитивності, умовної диспозитивності та фінансової централізації), які, на відміну від існуючих, ґрунтуються на врахуванні прямого та зворотного деструктивних зв'язків між процесами у реальному та фінансовому секторах економіки і бюджетними процесами. Це дало змогу визначити траєкторію «посадки економіки» України й уточнити джерела системних небезпек та загроз у період трансформації моделі фінансування від моделі умовної диспозитивності до моделі диспозитивності;

– методичний підхід до оцінки спрямованості бюджетної політики в результаті формування та доповнення структурованої системи кількісних показників, розробки порядку їх обчислення та інтерпретації на основі принципів системності,

цілісності, єдності, інформативної значущості, що, на відміну від існуючих, дозволяє оцінити оптимальні або критичні параметри спрямованості бюджетної політики та визначити напрями реалізації її основних складових;

– концептуальні засади політики забезпечення бюджетної безпеки, які базуються на встановленні основної ідеї такої політики, оцінці умов її реалізації, виявленні домінуючого аспекту, виборі шляхів реалізації відповідно до домінуючого аспекту та, на відміну від існуючих, ураховують специфічні небезпеки і загрози бюджетній безпеці України, що дало змогу визначити тетраду шляхів удосконалення бюджетної політики України у кризовий період;

дістали подальшого розвитку:

– теоретичне обґрунтування бюджетної політики на основі уточненого формулювання відповідного поняття, структуризації концептуальних засад з позицій системогенезу, формулювання її основної ідеї у широкому та вузькому розумінні, що дало змогу підтвердити несформованість і змінність основоположних елементів бюджетної політики України у кризовий період;

– методичне забезпечення оцінки невизначеності та змінності бюджетних процесів шляхом розробки відповідного методичного підходу, який, на відміну від існуючих, передбачає виокремлення циклічних відхилень від ліній часової апроксимації та «білого шуму» в емпіричних даних і дозволяє визначити джерела виникнення невизначеності бюджетних процесів;

– система заходів щодо регулювання рівня невизначеності за стадіями бюджетного процесу у кризових умовах, які, на відміну від існуючих, ураховують дуальний вплив невизначеності на перебіг бюджетних процесів і дають змогу подолати недосконаlostі бюджетного механізму;

– науково-методичні засади оцінки наслідків реалізації бюджетної політики у кризовий період, які, на відміну від існуючих, передбачають оцінку антиперсистентності показників спрямованості бюджетної політики у процесі сценарного моделювання, що уможливило врахування кризових умов при формуванні сценаріїв реалізації бюджетної політики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні наукові положення дисертаційної роботи доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які можуть бути використані для забезпечення трансформації бюджетної політики у кризовий період.

Результати дослідження використано в діяльності Департаменту фінансів Дніпропетровської обласної державної адміністрації (довідка №846/0/17 від 05.05.2018 р.) при виокремленні джерел системних небезпек і загроз за моделями фінансування бюджетних повноважень, формуванні пропозицій з удосконалення бюджетного законодавства та результатів щодо невизначеності бюджетних процесів, визначенні коливань обсягів надходжень до бюджету Дніпропетровської області при плануванні його дохідної частини. Запропоновані висновки та рекомендації мають прикладний характер і використовуються в діяльності Департаменту економіки, фінансів та міського бюджету Дніпровської міської ради (довідка №9/15-235 від 27.11.2017 р.) при оцінці спрямованості бюджетної

політики м. Дніпра для обґрунтування Програми економічного та соціального розвитку міста на 2018 р. Результати дослідження також використано у поточній діяльності Фінансового управління Індустріальної районної у м. Дніпропетровську ради (довідка №462 від 09.11.2015 р.) при обґрунтуванні політики управління структурним співвідношенням доходів / видатків бюджету та регулюванні грошових потоків розпорядників бюджетних коштів.

Результати дисертаційної роботи використовуються в освітньому процесі Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара МОН України при викладанні дисциплін «Економічна безпека», «Фінансова безпека», «Бюджетна система», «Бюджетний менеджмент» та Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара МОН України при викладанні дисциплін «Державна фінансова політика», «Податкова система» (акти від 03.12.2013 р., 05.11.2015 р., 07.02.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням, у якому сформульовано та науково обґрунтовано авторський підхід до вирішення комплексу завдань щодо забезпечення трансформації бюджетної політики України у кризовий період. Наукові положення, розробки, результати, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержано особисто автором. Внесок здобувача в роботи, опубліковані у співавторстві, наведено у списку праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертації дістали схвальну оцінку на міжнародних науково-практичних конференціях: «Інституційні засади функціонування економіки в умовах трансформації» (м. Дніпропетровськ, 2013 р.); «Політичні, правові та фінансово-економічні пріоритети розвитку економіки України: стратегія і перспективи» (м. Умань, 2014 р.); «Економіка і менеджмент 2016: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку» (м. Дніпропетровськ, 2016 р.); «Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика» (м. Луцьк, 2016 р.); «Економіка і менеджмент 2017: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку» (м. Дніпро, 2017 р.); «Актуальні питання фінансів, економіки, обліку та менеджменту: теорія і практика» (м. Полтава, 2017 р.); «Статистичне та експертно-аналітичне забезпечення управління сталим розвитком економіки і соціальної сфери» (м. Чернігів, 2017 р.); «Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи» (м. Одеса, 2017 р.); «Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум–2017» (м. Харків, 2017 р.); «Science and practice: innovative approach» (м. Париж, Франція, 2017 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 19 наукових працях, у тому числі 1 монографія у співавторстві, 2 статті у наукових фахових виданнях, 6 статей у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз, 10 тез доповідей у матеріалах конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 9,75 д. а., з яких особисто автору належить 8,98 д. а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 251 сторінку, у тому числі 176 сторінок основного тексту, 19 таблиць, 29 рисунків, список використаних джерел (204 найменування на 22 сторінках), 5 додатків (на 40 сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано її мету і завдання, визначено об'єкт, предмет та методи дослідження, представлено наукову новизну, теоретичну та практичну значущість одержаних результатів, наведено апробацію результатів дослідження.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні засади реалізації бюджетної політики України у кризовий період»** охарактеризовано сутність бюджетної політики та її основні компоненти; розглянуто трансформацію концептуальних засад бюджетної політики в період кризи; проаналізовано специфічні загрози та небезпеки бюджетної політики у кризовий період.

Визначено, що бюджетна політика є компонентом фінансової політики та являє собою діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування з формування або / та регулювання бюджетних відносин з метою забезпечення умов сталого розвитку економіки країни та стабільного задоволення соціальних потреб населення. Найбільш важливим аспектом прояву бюджетної політики є її розуміння як діяльності держави (що розкривається через специфіку суб'єкта діяльності – органів державної влади та об'єкта діяльності – бюджетних відносин, особливостей суб'єкт-об'єктних взаємодій) у контексті спрямованості на широкий спектр параметрів соціально-економічного розвитку, які виступають стратегічними орієнтирами та досягаються за допомогою бюджетного механізму.

Концептуальні засади бюджетної політики досліджено з точки зору їх системогенезу як результат поєднання ієрархічних співпорядкованостей «доктрина → концепція → принципи» та «політика → фінансова політика → бюджетна політика». Формування концептуальних засад бюджетної політики у широкому сенсі здійснюється на основі бюджетної доктрини та спрямоване на досягнення основної ідеї діяльності держави щодо регулювання бюджетних відносин, що призводить до утворення бюджетної стратегії. У вузькому сенсі концептуальні засади бюджетної політики являють собою систему шляхів досягнення цілей діяльності держави через регулювання бюджетних відносин, що визначає зміст бюджетної тактики.

Виявлено, що концептуальні засади бюджетної політики України у кризовий період були несформованими та несталими, а саме: на державному рівні не визначено бюджетну доктрину; компоненти бюджетної стратегії, які містяться у бюджетних резолюціях, змінюються щороку; стратегічні орієнтири бюджетної політики не пояснено з точки зору способів їх досягнення та макроекономічних наслідків.

Механізм впливу кризових явищ на бюджетні процеси розглянуто через призму виникнення деструктивного зворотного зв'язку між ними та процесами

у реальному і фінансовому секторах економіки (рис. 1). Загальними ознаками наближення кризи є сповільнення економічного зростання, збільшення державних видатків із зростанням дефіциту бюджету, зростання волатильності на грошово-кредитному та фінансовому ринках, зростання рівня безробіття, збільшення кількості спекулятивних операцій та зростання об'єму «мильних бульбашок» на окремих ринках тощо. Водночас посилюється розбалансованість державних фінансів та зменшується рівень бюджетної безпеки.

Рис. 1. Механізм впливу кризових явищ на бюджетні процеси

Встановлено, що специфічні риси бюджетної політики визначаються обраною траєкторією «посадки економіки» під час падіння та стагнації. Для траєкторії «м'якої посадки» економіки характерні незначущість зменшення фіскального тиску, компенсація фіскальних втрат бюджету за рахунок раніше накопичених резервів (на стадії падіння) та стимулювання внутрішнього попиту, зростання інвестиційних витрат держави (на стадії стагнації).

Траєкторія «жорсткої посадки» економіки розвивається за відсутності накопичених раніше резервів або їх недостатності та обумовлює погіршення бюджетної безпеки за рахунок боргового фінансування державних видатків, зростання невідповідності бюджетних процесів (на стадії падіння) і різкого зменшення державних видатків, можливості фінансових шоків (на стадії стагнації). Аналіз інструментів бюджетної політики, використовуваних в Україні протягом 2000–2017 рр., підтвердив перехід до траєкторії «жорсткої посадки» економіки.

Доведено, що природа специфічних загроз і небезпек бюджетної політики залежить від моделі фінансування владних повноважень (диспозитивності, умовної диспозитивності та фінансової централізації). При використанні моделі диспозитивності фінансування владних повноважень відповідає їх змісту, виникнення основних небезпек і загроз спричинене недосконалістю інституційного базису суспільст-

ва. Моделі умовної диспозитивності властива часткова невідповідність джерел фінансування владним повноваженням, тому більшого значення набуває недостатність фінансування на окремих стадіях економічного циклу. У моделі фінансової централізації відповідність джерел фінансування владним повноваженням спостерігається досить рідко, тому у випадку її вибору часто виникають структурні дисбаланси. В Україні історично сформувалася третя модель бюджетної політики, що наразі трансформується в модель умовної диспозитивності.

У другому розділі «Кількісна характеристика реалізації бюджетної політики в Україні» розкрито специфічні риси бюджетної політики України; удосконалено методичні засади оцінки спрямованості бюджетної політики; здійснено оцінювання невизначеності бюджетних процесів в Україні.

Оцінка динаміки формування доходів і здійснення видатків Державного та Зведеного бюджетів України дозволила визначити деструктивний характер сучасних бюджетних процесів. Основними джерелами фінансових ресурсів є податкові надходження, питома вага яких постійно перевищує 77,00 %, що відповідає високому рівню централізації (понад 30,00 %). За високого темпу зростання обсягу видатків (понад 20,00 % протягом 2013–2017 рр.) темпи зростання обсягів надходжень перевищували 25,00 %, та все ж були недостатніми для подолання дефіцитності бюджету в умовах нестабільності та ризику. Недостатність обсягів фінансових ресурсів бюджету, які протягом 2012–2017 рр. були меншими за поточні видатки, стала підґрунтям для дестабілізації державних фінансів, унаслідок чого суттєво погіршилися параметри бюджетної безпеки. Протягом 2011–2017 рр. постійно перевищується критичне значення (30,00 %) частки перерозподілу ВВП через Зведений бюджет, відношення дефіциту бюджету до ВВП є незадовільним, проте суттєво зменшується у 2015–2017 рр. (до 1,61 %). Дефіцит бюджету, як правило, перевищує обсяг видатків розвитку, обумовлюючи незначущість впливу бюджетної політики на подолання кризових процесів. Видатки бюджету на економічний розвиток мали стійку тенденцію до зменшення, у той же час зросли видатки на забезпечення виконання загальнодержавних функцій, захист правопорядку, оборону та соціальний захист.

Розроблено систему показників оцінки спрямованості бюджетної політики. Процедура даної оцінки включає такі етапи: підготовчий – групування даних про доходи та видатки зведеного і державного бюджетів у щорічному та поквартальному часових розрізах; розрахунок показників спрямованості бюджетної політики загалом; розрахунок показників спрямованості бюджетної політики стосовно формування та використання фінансових ресурсів; оцінка нерівномірності формування показників спрямованості бюджетної політики.

Динаміку окремих показників спрямованості бюджетної політики України відображено в таблиці.

Серед найбільш значущих векторів спрямованості бюджетної політики України відзначено такі: зменшення дефіциту та кредитування державних видатків, реальне посилення фінансової автономії місцевих бюджетів, пріоритетність фінан-

сування силових методів забезпечення національної безпеки. Проблемними аспектами спрямованості бюджетної політики України є: надмірна концентрація ВВП у бюджеті, надмірна фіскальна завантаженість бюджету, згортання фінансування соціально-економічного розвитку, особливо з урахуванням його стратегічних пріоритетів. Виявлена невідповідність формування доходів і здійснення видатків між Державним та Зведеним бюджетами, що підкреслює централізацію моделі фінансування владних повноважень в Україні. Наприклад, коефіцієнт соціалізації видатків бюджету за даними державного бюджету змінюється від 0,55 до 0,64, а за даними Державного – від 0,25 до 0,31, тоді як доходи Зведеного бюджету перевищують доходи Державного бюджету не більш як на 30,00 %. Недостатність фінансових ресурсів на місцевому рівні визначає високе навантаження бюджету.

Таблиця

**Результати оцінки спрямованості бюджетної політики на основі даних
Зведеного бюджету України за період 2011–2017 рр. ***

Показник	2011–2013 рр.				2014–2017 рр.				
	2011	2012	2013	C ₁	2014	2015	2016	2017	C ₂
Відношення дефіциту до ВВП	0,018	0,036	0,043	0,032	0,045	0,016	0,023	0,014	0,025
Коефіцієнт кредитного фінансування дефіциту	0,206	0,076	0,008	0,097	0,069	0,099	0,034	0,050	0,063
Коефіцієнт фіскальної завантаженості бюджету	0,840	0,809	0,799	0,816	0,806	0,779	0,831	0,814	0,808
Трансфертне навантаження бюджету	0,238	0,279	0,262	0,260	0,286	0,267	0,250	0,268	0,268
Кредитоемність доходів бюджету	0,012	0,009	0,001	0,007	0,011	0,005	0,002	0,002	0,005
Коефіцієнт адміністративної завантаженості видатків бюджету	0,230	0,215	0,229	0,225	0,285	0,330	0,318	0,311	0,311
Коефіцієнт капіталізації видатків бюджету	0,101	0,083	0,058	0,081	0,039	0,069	0,088	0,095	0,073
Коефіцієнт капіталізації видатків бюджету на економічний розвиток	0,602	0,464	0,459	0,508	0,311	0,603	0,813	0,727	0,613
Коефіцієнт соціалізації видатків бюджету	0,603	0,607	0,644	0,618	0,591	0,556	0,575	0,559	0,570
Коефіцієнт соціалізації поточних видатків бюджету	0,671	0,662	0,684	0,672	0,615	0,597	0,630	0,617	0,614
Коефіцієнт людського розвитку	0,350	0,353	0,357	0,353	0,327	0,296	0,265	0,288	0,294

* Умовні позначення:

C₁ – у середньому за період 2011–2013 рр., C₂ – у середньому за період 2014–2017 рр.

У результаті оцінки нерівномірності формування показників спрямованості бюджетної політики виявлено високий рівень змінності показників, що викликало необхідність дослідження джерел волатильності та невизначеності бюджетних процесів. Удосконалено методичний підхід до оцінки волатильності та невизначеності бюджетних процесів, основу якого становить розрахунок коефіцієнтів варіації, зміщеної варіації та ентропії, доповнений попереднім розщепленням емпіричних даних на обумовлені відхилення від ліній часової апроксимації та «білий шум». Уста-

новлено, що джерелом змінності показників спрямованості бюджетної політики є циклічні коливання, а джерелом невизначеності – «білий шум» в емпіричних значеннях. Рівень «білого шуму» у показниках спрямованості бюджетної політики є незначним (до 3 % від середнього рівня емпіричних значень), проте їх ентропія наближається до максимально можливого значення за даної довжини ряду динаміки.

У третьому розділі «Визначення спрямованості бюджетної політики в Україні у кризових умовах» удосконалено концептуальні засади політики забезпечення бюджетної безпеки України; визначено напрями адаптації бюджетної політики до кризових умов; надано результати сценарного моделювання впливу бюджетної політики на розвиток економіки.

З урахуванням важливості управління бюджетною безпекою у кризовий період поставлено завдання розробити концептуальні засади політики забезпечення бюджетної безпеки. Встановлено основну ідею політики забезпечення бюджетної безпеки, яка полягає у стабілізації публічних фінансів шляхом поступового зменшення дефіциту державного бюджету та зниження державного боргу відносно валового внутрішнього продукту в умовах невизначеності та ризиків. Визначено послідовність формування концептуальних засад політики забезпечення бюджетної безпеки у кризовий період, що включає визначення умов реалізації політики забезпечення бюджетної безпеки та її домінуючого аспекту, вибір сукупності шляхів забезпечення бюджетної безпеки, прогнозування параметрів бюджетної політики.

Визначено специфічні джерела небезпек і загроз бюджетній безпеці України в період кризи, пов'язані з деструктивними зовнішніми впливами, негативними тенденціями розвитку економіки України або/та високим рівнем невизначеності бюджетних процесів, недосконаlostями бюджетного механізму. Сформовано тетраду шляхів удосконалення бюджетної політики України у кризовий період, які пов'язані з необхідністю забезпечення бюджетної безпеки, стимулюванням розвитку економіки, оптимізацією бюджетних видатків і поліпшенням фінансування соціальної сфери. Побудова тетради шляхів удосконалення бюджетної політики України ґрунтується на ідеях функціональних фінансів, відповідно до якої метою бюджетної політики є не збалансування бюджету, а стимулювання розвитку економіки та забезпечення «м'якої траєкторії» її посадки у наступних економічних циклах. У зв'язку з дефіцитом фінансових ресурсів тетрада шляхів удосконалення бюджетної політики України реалізується поступово, за такими етапами: одночасне стимулювання розвитку економіки та оптимізації державних витрат; посилення оптимізації державних витрат; удосконалення механізмів фінансування соціальної сфери та виконання першочергових завдань щодо забезпечення бюджетної безпеки; трансформація інституційних засад суспільства із встановленням партнерських взаємовідносин між владою та населенням, співфінансуванням соціальних витрат.

Особливе місце у формуванні концептуальних засад політики забезпечення бюджетної безпеки посідає визначення умов реалізації окремих її аспектів (політика стабілізації, політика адаптації, політика захисту), кожен з яких має власні наслідки застосування: стабілізація полягає у підтримці поточного стану бюджетної безпеки; адаптація – у гнучкому та швидкому реагуванні на коротко-

строкове погіршення рівня бюджетної безпеки; захист – актуальним стає створення вагомих фінансових протидій суттєвому зниженню рівня бюджетної безпеки. Ключові умови визначення аспектів політики забезпечення бюджетної безпеки пов'язані з: існуванням / відсутністю системних небезпек і загроз; результатами кількісної та якісної оцінки індикаторів рівня бюджетної безпеки; рівнем невизначеності бюджетних процесів.

Для реалізації кожного аспекту політики забезпечення бюджетної безпеки доцільним є застосування окремого комплексу інструментів. Використання інструментів політики стабілізації спрямоване на оптимізацію бюджетних видатків з одночасним посиленням контролю за їх здійсненням. Інструменти політики адаптації дають змогу досягти відтермінованого економічного зростання при поточному помірному збільшенні бюджетних видатків. Позитивні наслідки політики захисту можуть бути досягнуті у стратегічній перспективі при використанні жорстких інструментів протидії системним загрозам із значним державним фінансуванням.

В Україні наразі існує такий комплекс умов: індикатори бюджетної безпеки здебільшого переходять до незадовільних значень (нормовані значення індикаторів стають меншими за 0,60); макроекономічні показники коливаються в широких межах (варіація перевищує 0,25); існують системні зовнішні загрози, що потребує реалізації політики захисту.

Визначено інструменти бюджетної політики, які можна використати для регулювання рівня невизначеності на різних стадіях бюджетного процесу. До підвищення рівня невизначеності у поточному періоді призводять такі заходи: збільшення обсягу доходів зведеного бюджету, зменшення обсягу видатків місцевих бюджетів, зростання суми гарантованого державою боргу, зростання обсягу капітальних видатків зведеного та державного бюджетів, збільшення обсягів надходжень від податку на додану вартість тощо. Зниженню рівня невизначеності сприятиме вдосконалення економічного прогнозування та бюджетного планування, підвищення якості розробки проектів державного бюджету, своєчасне планування та затвердження бюджетів, чітке встановлення функцій і повноважень головних розпорядників бюджетних коштів, збільшення ефективності використання наявних матеріальних і трудових ресурсів, удосконалення державного фінансового контролю, мобілізація додаткових бюджетних доходів, одночасне зменшення обсягу видатків тощо. Водночас частина із зазначених заходів через певний час змінює свій вплив на рівень невизначеності бюджетних процесів: збільшення надходжень від ПДВ до державного бюджету (із лагом 2 роки), збільшення обсягу капітальних видатків за рахунок коштів зведеного бюджету (із лагом 1,5 року), зменшення обсягу поточних видатків (із лагом 2,5 року). Доцільно враховувати зміну спрямованості впливу інструментів регулювання рівня невизначеності на всіх стадіях бюджетного процесу.

Дістали подальшого розвитку науково-методичні засади оцінки наслідків реалізації бюджетної політики у кризовий період. Запропоновано методичний підхід до сценарного моделювання бюджетної політики у кризовий період, який містить п'ять етапів (рис. 2). Результатом застосування даного підходу є формування

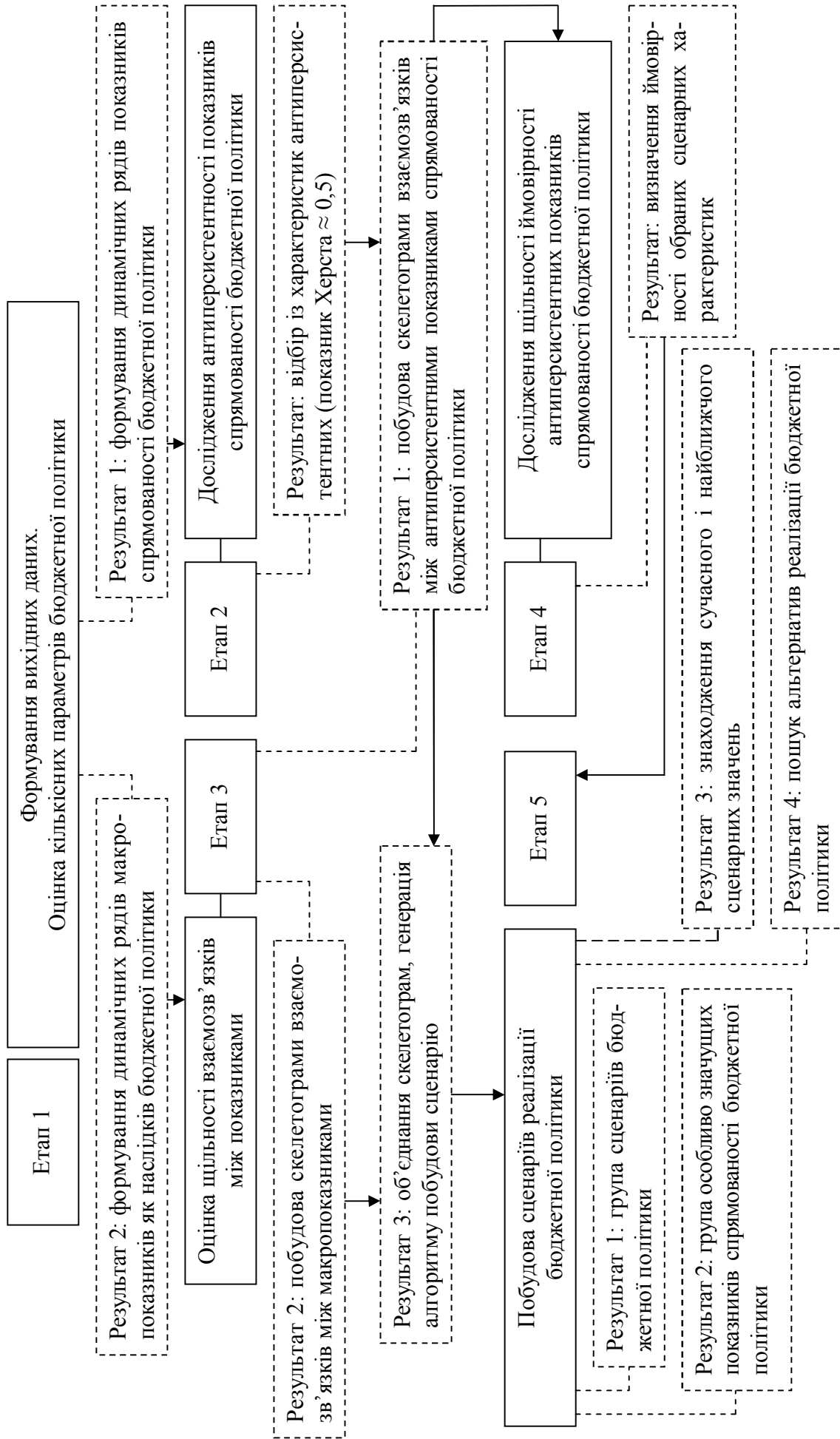

Рис. 2. Методичний підхід до сценарного моделювання бюджетної політики у кризовий період

груп сценаріїв впливу бюджетної політики на розвиток економіки України, визначення особливо значущих показників спрямованості бюджетної політики, знаходження сучасного і найближчого сценарних значень макропоказників, пошук альтернатив реалізації бюджетної політики.

У межах найбільш імовірної групи сценаріїв можливі два варіанти розгортання бюджетної політики: у напрямі зростання ймовірності їх настання – до зростання обсягу перерозподілу коштів через систему бюджетних трансфертів; у напрямі зменшення ймовірності їх настання – до зменшення трансфертного завантаження бюджету. Ретроспективний аналіз одержаного прогнозу наслідків застосування інструментів бюджетної політики підтвердив його достовірність (85,0 %). Сучасний сценарій наслідків реалізації бюджетної політики певної спрямованості має параметри, відповідні групі найбільш імовірних сценаріїв.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-практичного завдання розвитку теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо трансформації бюджетної політики у кризовий період. Основні висновки і результати, одержані у процесі дослідження, полягають у такому:

1. Бюджетна політика є специфічним компонентом фінансової політики та являє собою спрямовану діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, метою якої є забезпечення умов сталого розвитку економіки країни та стабільного задоволення потреб населення. Бюджетна політика реалізується через бюджетний механізм, а її стратегічними орієнтирами виступають параметри соціально-економічного розвитку країни. Концептуальні засади бюджетної політики з точки зору їх системогенезу формуються як наслідок поєднання систем «доктрина→концепція→принципи» та «політика». У широкому розумінні концептуальні засади бюджетної політики проявляються як головна ідея реалізації діяльності держави щодо регулювання бюджетних відносин (набувають форми бюджетної стратегії), у вузькому – як система шляхів досягнення цілей діяльності держави за допомогою регулювання бюджетних відносин. Визначено, що концептуальні засади бюджетної політики України у кризовий період є нестабільними та несформованими.

2. Аналіз бюджетних інструментів, використовуваних для регулювання економічного розвитку в Україні протягом 2000–2017 рр., свідчить, що переважна їх більшість визначила перехід до траєкторії «жорсткої посадки» під час кризи, яка характеризується зменшенням дієвості фіскальних інструментів на стадії падіння, зростанням невизначеності бюджетних процесів і можливістю фінансових шоків на стадії стагнації. Ознакою настання траєкторії «жорсткої посадки» економіки є також вагоме перевищення державного боргу понад критичні значення. Траєкторія «м'якої посадки» економіки уможлиблює фіскальне й інвестиційне стимулювання виходу з кризи на стадії стагнації. Дієвість або недієвість застосування бюджетних інструментів для регулювання розвитку економіки у кризовий період

обумовлюється виникненням деструктивного зворотного зв'язку між бюджетними процесами та процесами у реальному і фінансовому секторах економіки.

Специфічність бюджетної політики у кризовий період залежить також від моделей фінансування владних повноважень (диспозитивності, умовної диспозитивності та фінансової централізації), кожна з яких генерує свій спектр небезпек і загроз. В Україні протягом тривалого часу існувала модель фінансової централізації, для якої характерна невідповідність між розподілом владних повноважень та розподілом джерел їх фінансування, що спричиняло значні вертикальні дисбаланси. Поступовий перехід до моделі умовної диспозитивності, коли розподіл джерел фінансування частково відповідає розподілу владних повноважень, призвів до зростання залежності обсягів фінансування від жорсткості бюджетного механізму та циклічних змін в економіці. Тим самим специфічні ризики та небезпеки кожної моделі були взаємно посилені.

3. Результати оцінки кількісних характеристик бюджетних процесів підтвердили існування в них деструктивних тенденцій, недостатність джерел формування доходів зведеного та державного бюджетів, зменшення стимулюючої ролі державних видатків, високу змінність окремих статей доходів і видатків. Водночас значною мірою погіршилися параметри бюджетної безпеки до критичного, або незадовільного, рівня. Зокрема, відношення обсягу зовнішнього державного боргу до ВВП перевищило 40,0 %, відношення дефіциту бюджету до ВВП тривалий час складало понад 3,0 %. Удосконалено методичні засади оцінки спрямованості бюджетної політики з використанням принципів системності, цілісності, єдності, інформативної значущості. Сформовано систему показників спрямованості бюджетної політики (на основі оцінки джерел формування та напрямів використання фінансових ресурсів), процедура розрахунку та інтерпретації яких включає чотири етапи: підготовчий, оцінку спрямованості бюджетної політики загалом, оцінку спрямованості бюджетної політики зокрема, паралельну інтерпретацію результатів з урахуванням їх змінності.

4. За підсумками оцінки спрямованості бюджетної політики виявлено високий рівень змінності показників, що викликало необхідність дослідження джерел волатильності та невизначеності бюджетних процесів. Удосконалено методичний підхід до оцінки волатильності та невизначеності бюджетних процесів, основою якого став розрахунок коефіцієнтів варіації, зміщеної варіації та ентропії, доповнений попереднім розщепленням емпіричних даних на обумовлені відхилення від ліній часової апроксимації та «білий шум». Установлено, що джерелом змінності показників спрямованості бюджетної політики є циклічні коливання, а джерелом невизначеності – «білий шум» в емпіричних значеннях. Рівень «білого шуму» в показниках спрямованості бюджетної політики є незначним (до 3,0 % від середнього рівня емпіричних значень), проте їх ентропія наближається до максимально можливого значення за даної довжини ряду динаміки.

5. За умов нестабільності бюджетних процесів у кризовий період особливого значення набуває забезпечення бюджетної безпеки. У зв'язку з цим розроблено послідовність удосконалення концептуальних засад політики бюджетної безпеки,

що включає визначення основної ідеї, умов реалізації, домінуючого аспекту, вибір сукупності шляхів реалізації, прогнозування параметрів бюджетної політики. Основну ідею політики забезпечення бюджетної безпеки сформульовано як спрямованість на стабілізацію публічних фінансів шляхом поступового зменшення дефіциту державного бюджету та зниження державного боргу відносно валового внутрішнього продукту в умовах невизначеності та ризиків. Виокремлено три групи специфічних небезпек і загроз бюджетній безпеці України, пов'язані з: деструктивними зовнішніми впливами, високим рівнем невизначеності бюджетних процесів, недосконаlostями бюджетного механізму. Ключовими принципами політики забезпечення бюджетної безпеки у кризовий період є принципи ефективності, економічності, безпечності, спрямованості, стабільності. Запропоновано тетраду шляхів удосконалення бюджетної політики України у кризовий період, що сприятиме забезпеченню бюджетної безпеки, оптимізації бюджетних видатків, стимулюванню розвитку економіки та фінансуванню соціальної сфери.

6. Можливі три аспекти прояву політики забезпечення бюджетної безпеки: політика стабілізації, політика адаптації, політика захисту. Вибір окремого аспекту залежить від умов реалізації політики: існування / відсутності системних небезпек і загроз бюджетній безпеці, рівня невизначеності бюджетних процесів та кількісних параметрів бюджетної безпеки. Відповідно до аспектів прояву політики забезпечення бюджетної безпеки запропоновано групування бюджетних інструментів, що мають різне спрямування і наслідки застосування у довго- та короткостроковому періодах. Комплекс умов, властивий економіці України, обумовлює необхідність вибору політики захисту, оскільки існує низка системних загроз, коефіцієнт варіації перевищує 0,25, а більшість індикаторів бюджетної безпеки набули незадовільних значень.

7. Підтверджено дуальну природу впливу невизначеності на перебіг бюджетних процесів у кризових умовах, що підтвердило необхідність регулювання її рівня на всіх стадіях бюджетного процесу. До основних напрямів регулювання рівня невизначеності на стадіях бюджетного процесу віднесено: ідентифікацію та діагностику невизначеності за попередні бюджетні періоди, виявлення галузей, сфер і ланок, що найбільшою мірою піддаються її впливу; коригування планових показників бюджетів відповідно до фактичних показників з метою мінімізації негативного впливу невизначеності, здійснення оцінки та аналізу вказаних показників; визначення рівня ефективності методів управління та шляхів регулювання невизначеності.

8. Необхідність розвитку науково-методичних засад оцінки наслідків впливу спрямованості бюджетної політики на соціально-економічні показники обумовлена високим рівнем невизначеності та антиперсистентністю динаміки вихідних показників. Запропоновано відповідний методичний підхід, який передбачає використання інструментарію сценарного моделювання з інтеграцією елементів R/S-аналізу, що дозволило сформулювати три групи сценаріїв наслідків реалізації бюджетної політики. Результати моделювання засвідчили, що найбільш дієвими інструментами бюджетної політики є обмеження питомої ваги міжбюджетних трансфертів і дефіциту бюджету.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Валуйський І. А. Специфічні риси бюджетної політики держави у кризових умовах. *Economic security in the globalized world economy: Collective monograph*. New York, United States of America: Yunona Publishing, 2018. – Р. 86–96. (0,67 д. а.)

Статті у наукових фахових виданнях

2. Валуйський І. А. Сценарне моделювання впливу бюджетної політики на розвиток економіки. *Економіка та підприємництво*: зб. наук. праць. 2017. №39. С. 5–21. (1,10 д. а.)

3. Валуйський І. А. Шляхи удосконалення сучасної бюджетної політики України. *Зб. наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2018. №1 (36). С. 133–139. (0,70 д. а.)

Статті у наукових фахових виданнях та виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз даних

4. Грабчук О. М., Валуйський І. А. Кількісні параметри невизначеності бюджетних процесів в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. №10. С. 117–121. (0,74 д.а., особисто автора 0,37 д.а.).

Особистий внесок: оцінено рівень невизначеності бюджетних процесів в Україні та запропоновано систему заходів щодо її регулювання.

5. Валуйський І. А. Специфіка застосування бюджетних інструментів у період кризи. *Економічний аналіз*: зб. наук. праць. 2014. Т. 18. №1. С. 125–130. (0,72 д. а.).

6. Валуйський І. А. Специфічні небезпеки моделей фінансування місцевих бюджетів. *Економічний простір*: зб. наук. праць. 2015. №104. С. 57–67. (0,96 д. а.).

7. Валуйський І. А. Методичні засади оцінки спрямованості бюджетної політики. *Управління розвитком*: зб. наук. праць. 2017. №1-2 (187–188). С. 27–33. (0,96 д. а.).

8. Грабчук О. М., Валуйський І. А. Трансформації концептуальних засад бюджетної політики України. *Науковий журнал «Економіка розвитку»*. 2017. №3 (83). С. 14-19. (0,80 д.а., особисто автора 0,40 д.а.).

Особистий внесок: визначено структурну організацію концептуальних засад бюджетної політики з позицій системогенезу, сформульовано основні ідеї бюджетної політики у широкому та вузькому розумінні.

9. Валуйський І. А. Удосконалення концептуальних засад політики забезпечення бюджетної безпеки України у кризових умовах. *Науковий журнал «Бізнес Інформ»*. 2018. №3. С. 323–328. (1,06 д. а.).

Матеріали наукових конференцій

10. Валуйський І. А. Шляхи регулювання невизначеності функціонування бюджетної системи України. *Інституційні засади функціонування економіки в умовах трансформації*: зб. матер. Міжн. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Дніпро-

петровськ, 14–15 травня 2013 р.). Дніпропетровськ: Герда, 2013. С. 200–202. (0,18 д. а.).

11. Валуйський І. А. Бюджетна політика України в умовах кризи. *Політичні, правові та фінансово-економічні пріоритети розвитку економіки України: стратегія і перспективи*: зб. матер. Міжн. наук.-практ. конф. (м. Умань, 28 травня 2014 р.). Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2014. С. 21–24. (0,20 д. а.).

12. Валуйський І. А. Сучасний стан забезпечення бюджетної безпеки України. *Економіка і менеджмент 2016: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку*: зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 14–15 квітня 2016 р.): у 9 т. Дніпропетровськ: Біла К. О., 2016. Т. 7. С. 30–34. (0,28 д. а.).

13. Валуйський І. А. Формування доходів державного бюджету України: сучасний стан. *Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика*: матер. XXI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 25–26 травня 2016 р.). Луцьк: Вежа-Друк, 2016. С. 141–143. (0,21 д. а.)

14. Валуйський І. А. Бюджетне регулювання як компонент механізму реалізації бюджетної політики України. *Економіка і менеджмент 2017: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку*: зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 23–24 березня 2017 р.): в 11 т. Дніпро: Біла К. О., 2017. Т. 11. С. 3–5. (0,16 д. а.).

15. Валуйський І. А. Особливості реалізації сучасної бюджетної політики України. *Science and practice: innovative approach: Collection of scientific articles* (Paris, France, September 29, 2017). Paris, France: Les Editions L'Originale, 2017. С. 206–208. (0,18 д. а.).

16. Валуйський І. А. Окремі аспекти формування теоретичних засад бюджетної політики України. *Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи*: зб. матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20–21 листопада 2017 р.). Одеса: Бондаренко М. О., 2017. С. 233–234. (0,18 д. а.).

17. Валуйський І. А. Економіко-математичне моделювання в обґрунтуванні бюджетної політики. *Актуальні питання фінансів, економіки, обліку та менеджменту: теорія і практика*: зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 4 грудня 2017 р.): у 4 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2017. Ч. 4. С. 15–16. (0,18 д. а.).

18. Валуйський І. А. Нормативно-правове забезпечення реалізації бюджетної політики України. *Статистичне та експертно-аналітичне забезпечення управління сталим розвитком економіки і соціальної сфери*: зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 5 грудня 2017 р.). Чернігів: ЧНТУ, 2017. С. 56–58. (0,29 д. а.).

19. Валуйський І. А. Формування бюджетної політики України: зарубіжний досвід. *Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум–2017»*: твори XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 6–8 грудня 2017 р.). Харків: НТУ «ХПІ», 2017. С. 103–105. (0,18 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Валуйський І. А. Трансформація бюджетної політики України у кризовий період. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, 2018.

У дисертації дістали подальшого розвитку теоретичні засади формування бюджетної політики в Україні. Досліджено механізм впливу кризових явищ на бюджетні процеси та їх вплив на траєкторію «посадки економіки» під час кризи.

Удосконалено методичний підхід до оцінки спрямованості бюджетної політики України та визначено найбільш значущі її вектори, основні проблеми реалізації.

Розроблено методичний підхід до оцінки рівня волатильності та невизначеності бюджетних процесів. Дістало подальшого розвитку теоретико-методологічне обґрунтування управління бюджетним процесом. Розроблено систему заходів щодо регулювання рівня невизначеності бюджетних процесів.

Удосконалено теоретичні засади формування політики забезпечення бюджетної безпеки. Встановлено основну ідею такої політики, умови її реалізації, критерії вибору домінуючого аспекту, вибору шляхів реалізації відповідно до домінуючого аспекту. Визначено групи специфічних небезпек і загроз бюджетній безпеці України; сформовано тетраду шляхів удосконалення бюджетної політики. Виявлено умови реалізації політики забезпечення бюджетної безпеки.

Дістали подальшого розвитку науково-методичні засади оцінки наслідків реалізації бюджетної політики у кризовий період. Розроблено відповідний методичний підхід, у процес сценарного моделювання інтегровано елементи оцінки антиперсистентності показників спрямованості бюджетної політики.

Ключові слова: бюджетна політика, бюджетні моделі, специфічні ризики і загрози бюджетної політики, характеристики спрямованості бюджетної політики, політика забезпечення бюджетної безпеки, рівень невизначеності бюджетних процесів, сценарне моделювання впливу бюджетної політики.

АННОТАЦИЯ

Валуйский И. А. Трансформация бюджетной политики Украины в кризисный период. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара, Днепропетровск, 2018.

В диссертации получили дальнейшее развитие теоретические основы формирования бюджетной политики в Украине. В частности, уточнена формулировка

понятия бюджетной политики, определены ее цель, структурная организация концептуальных основ с позиций системогенезиса, основная идея в широком и узком смыслах. Исследован механизм влияния кризисных явлений на бюджетные процессы и траекторию «посадки экономики» во время кризиса. Выделены специфические угрозы и опасности, присущие моделям финансирования властных полномочий.

Дана оценка количественным характеристикам бюджетных процессов в Украине в 2009–2016 гг., подтвержден их деструктивный характер и критическое падение уровня бюджетной безопасности. Усовершенствован методический подход к оценке направленности бюджетной политики на основе принципов системности, целостности, единства, информативной значимости. Определены наиболее значимые векторы направленности бюджетной политики Украины и основные проблемы ее реализации.

Разработан методический подход к оценке уровня волатильности и неопределенности бюджетных процессов, основанный на расщеплении эмпирических значений показателей направленности бюджетной политики на обусловленные отклонения от линий временной аппроксимации и «белый шум». Подтвержден значительный уровень изменчивости бюджетных процессов в Украине, источником которой являются циклические колебания обусловленных отклонений от линии временной аппроксимации.

Усовершенствованы теоретические основы формирования политики обеспечения бюджетной безопасности. Установлена основная идея такой политики, условия ее реализации, критерии выбора доминирующего аспекта и выбора путей реализации. Определены группы специфических опасностей и угроз бюджетной безопасности Украины; сформирована тетрада путей совершенствования бюджетной политики. Выявлены условия реализации политики обеспечения бюджетной безопасности, что позволило разработать группы инструментов реализации политики обеспечения бюджетной безопасности в соответствии с аспектами её проявления.

Получило дальнейшее развитие теоретико-методологическое обоснование управления бюджетным процессом. Разработана система мер по регулированию уровня неопределенности бюджетных процессов, основанная на дуальной природе влияния неопределенности на них с использованием гипотезы о сложноорганизованности бюджета как системы.

Усовершенствованы научно-методические основы оценки последствий реализации бюджетной политики в кризисный период. Разработан соответствующий методический подход, в частности, в процесс сценарного моделирования интегрированы элементы оценки антиперсистентности структурно обусловленных характеристик бюджетной политики. По результатам сценарного моделирования получены три группы сценариев влияния бюджетной политики на развитие экономики Украины в зависимости от ее направленности.

Ключевые слова: бюджетная политика, бюджетные модели, специфические риски и угрозы бюджетной политики, характеристики направленности бюджет-

ной политики, политика обеспечения бюджетной безопасности, уровень неопределенности бюджетных процессов, сценарное моделирование влияния бюджетной политики.

SUMMARY

Valuisky I. Transformation of the Budget Policy of Ukraine in a crisis period. – As a manuscript.

Thesis for the scientific degree of the Candidate of Economic Sciences in specialty 08.00.08 – Money, finance and credit. – Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, 2018.

The theoretical foundations for the budget policy formation in Ukraine were further developed in the dissertation. The mechanism of the crisis influence on the budgetary processes and their influence on the trajectory of «a landing the economy» during the crisis has been examined.

The methodical approach to assessing the direction of the budget policy of Ukraine has been improved; the most significant vectors and the main problems for the implementation have been determined.

The methodical approach for estimating the level of volatility and uncertainty of the budget processes has been developed. Also, the theoretical and methodological substantiation for the budget process management has been further developed. The system of measures has been improved to regulate the level of uncertainty of the budget processes.

The theoretical basis for the formation of the policy for the providing of budget security has been improved. The basic idea of such a policy, the conditions for its realization, the criteria for choosing a dominant aspect, and the choice of ways for the implementation in accordance with the dominant aspect have been established. The groups of specific dangers and threats to the budgetary security of Ukraine were identified. A tetrad of ways to improve the budget policy has been formed. The conditions for the implementation of the budget security policy have been revealed.

The further development of scientific and methodological principles for assessing the implications of the budget policy implementation during the crisis has been represented. An appropriate methodological approach has been developed and the elements for the evaluation of the anti-persistence of the indicators of budget policy orientation were integrated into the process of scenario modeling.

Keywords: budget policy, budget models, specific risks and threats for the budget policy, characteristics of the direction of the budget policy, budget security policy, the uncertainty of budgetary processes, scenario modeling of the impact of the budget policy.

Підписано до друку 27.12.18. Формат 60х84¹/₁₆. Спосіб друку – плоский.
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1218/04-1.

Видавець та виготовлювач СПД Біла К. О.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3618 від 06.11.09

Надруковано на поліграфічній базі видавця Білої К. О.
Україна, 49000, м. Дніпро, пр. Д. Яворницького, 111
тел. +38 (067) 972-90-71